

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden küldemény a szerkesztőség czíme alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

ELŐFIZETÉSI ÁR: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). HIRDETÉSEK DÍJA: *Prin a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a loritékon* egész oldal 4 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 2 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik. Bélyeg-díj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője RÓZSA SÁNDOR főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a hirdetésekre vonatkozó küldemény.

Biblia ügyünk.

Nagy nemzet! nagy egyház! E két kép merül fel lelkemben a magyar évezér (millenium) közeledésekor. Minden intézmény, minden osztály, minden a mi lehel, meg akarja ünnepelni, hogy az Ur, a nemzetek Atyja, megadta érnünk a hosszú ezer évet, mely az idők atyja előtt csak annyi, mint „a tegnapi napnak ő elmúlása“. Hát a magyar református egyház mire készül? mit akar tenni? A magyar ref. egyetem már nem lesz meg akkor, némelyek félnek e név említésétől is; nem lesz meg a) mert két felé szakasztották a tényező erőt és b) mert nem érez egyet az öt kerület ez eszme iránt, nem jöttünk egybe a clermonti síkra, s nem zendülhetett rá az egygyé olvadt hathatós szózat „Isten akarja“. Hitték némelyek, hogy a magyar Dávid, Szenczi Molnár Albert, régi csengésű zsoltárai az új nyelv köntösébe öltözve fognak megzendülni az évezér ünnepén . . . de nagy költőink e virágmezőre nem tekintettek. Az 1862-ben elhunyt úttörő, kit Török Pál is üdvözölt, Baksai Dániel palástját nem vette fel azóta rendéből senki; a hosszabb életre méltó költő nő Kolosi Elvira szinte elpihent. A leg-hivatottabb költői óriást, Arany Jánost, Hellas és Albion nagy költői felé vonták sugalmi, a Szent Sion felé nem tekintett. Nagy Péter püspök — a Keserüi Dajka elődnek nyomán indult, s a zsoltárbizottság pár évtized óta szervezve van . . . és csak nem születik az új énekeskönyv. A mihez kezdünk, mintha nem volna rajta áldás.

Most megint új mozgalom kezdetén állunk, a hirtelen s talán kellő megfontolás és előérlelés nélkül felvetett *Egyházi Értekezletek* az indulás kikötőjébe jutottak. Valóban helyes és igaz indító szavát hangoztatta Szilassy Aladár „El

kell vinnünk az evangéliomot az egyes lelkekhez!“ (Szócs F. E. E. Emlékkönyv. Budapest, 1894. 7. 1.). „Az evangéliom a templomon kívül is hirdettessék“ — mondá ugyanott Szócs Farkas (30. l.). Vajjon mi leszzen mindezekből? Lesz-e áldás e kezdeményen is? Biblia nélkül nem!

Külföldön erősen tudakoznak felőlünk: hogy áll a magyar biblia, a revisio ügye? Irják: az ó testamentom revisiója *tíz esztendő előtt* folyamatba ejtetett s még ma is csak Mózes könyveinél vagyunk! — Mit feleljünk a tudakozódásra? nincs mentség számunkra, szégyenkezve kell takargatni lassuságunkat, kikeresgéltek okokkal. Mintha megint elnémulna a tettek szózata, nincs mennyei hangja a „Deus vult“-nak itt a mi földünkön. Fejünkre olvassák az immár 300-ados szent maradványból, a visolyi bibliából magának a „Venerabilis“ Károlyi Gáspár saját szavait „*meg nem szüntem addig, míg nem véghöz vittem a bibliának egészben való megfordítását, melyben munkálkodtam közel három esztendeig, nagy fáradsággal, testi töredelemmel*“. Ő „hitt az Irás erejében“ — ír egy valaki — és áldás kíséerte fáradságát.

Tanuljunk ama patriarchális ajaktól, ne szűnjünk meg mi sem addig, míg véghöz nem viszszük, a mire vállalkozánk; és teljék el ezután már csak közel három esztendő, hogy elkészüljön a mű; és ne kiméljünk sem nagy fáradságot, sem testi töredelmet; és higyjünk az Irás erejében! s akkor a magyar évezér ünnepén, az évezér alatt dicsően fejlett magyar nyelv is megjelen a magyar Sionon az örök könyvben örökítve meg a késő századokra az egyház és hívő ezrek körében tartva fenn és őrizve meg zengését a magyar bibliának!

Nagy nemzet, nagy egyház! Ez tehet ilyeneket. A számra kevesebb francia reformátusok

e században öt új bibliafordítást hoztak létre. Legutolsó és legkedveltebb Segond Lajosé, genfi hittanáré, ki a lelkeszi testület felkérésére belement egymaga a szent vállalatba, előbb beutazván a szent földet. Az ő szövetség új fordítása a héber szövegből 2 kötetben 1874-ben jelent meg, az új szövetség pedig 1880-ban. Mi hol vagyunk e tekintetben? Talán jobb is lenne egy embert bízni meg a művel... így biztosabban célhoz jutnánk; a bizottsági működés nálunk lassan megy, néha elalszik. Egy magyar Segond Lajost nekünk, óh Uram! Egy második Károlyi Gáspárt! és révparthoz érend gályánk!

Az egykor minket is érdekelt Egyetemes Presbyterián Szövetség iránt is kihalt minden érzék, még az utóbbi zsinatkor, a főtitkár dr. Mathews úr melegen üdvözölte a magyar ref. egyházat, a világ református egyházainak volt ő felénk nyúló szorító keze... azóta síri csend lett részünkön e mezőn minden, egy visszazorító kezét nem nyujtottunk, pedig az ő világrész 92 szervezett ref. egyház egyike vagyunk; lelkeszeink számát nézve, a legnagyobb egyházak közt foglalunk helyet, s a canadai nagygyűlésen, 1892-ben, nem adtunk magunkról még hangot sem. A derék Bersier — ki azóta már elhunyt — mondá nekem Párisban: a magyar ref. egyház oly nagy és oly szabad, hogy a kontinens ref. egyházainak élére állhatna! s a presbyterián szövetségben az ő vezérlete alatt külön és saját helyzetünket és szellemün-

ket érvényesíthetnők, az angol typus mellett a kontinentális typust mutathatnók fel. Feleletem: mi csak multunkra és számra nézve vagyunk nagy, de a belső nagyság kellékeit nélkülözzük. Még most sem vagyunk egygyé forrva, s csakugyan a zsinatunk alkalmával bennünket megfigyelő Mathews a torontói nagygyűlésen az ő történelmi háttérrel és külön érdekeket ápoló, külön multtal bíró egyházkerületeink szerint öt egyháztestnek mutatott be minket.

Közeledjünk a nagy egyház eszméjéhez! Egyesítsük anyagi és szellemi erőinket, akkor az, a mi létesül, mindnyájunké, mindnyájunk szíve dobogásának szülötte. Hogy „elvihezzük az evangéliomot egyes lelkekhez“, előbb evangéliom kell, a szentírás, kívülről; evangéliomból forradó hit, belülről. Épen míveltebbjeink, kik már szokva vannak az irodalom mai szép nyelvéhez, nem vehetik kezökbe az ő szövetséget, nehézkes annak olvasása. Épen az új nemzedék, gyermekeink, minden könyvet olvas, csak a könyvek-könyve tetszik neki vissza, mohos és poros sorai nem találják szívén. Mai zengésű, új fordításu bibliát ezreink kezébe, s a lelkekhez visszük az evangéliomot. Nemcsak hallásból, de olvasásból is származik és alakul a lélek belső világa, az Írásból jött minden időben a világosság az apostolok kora után. Hát még hol van az idő távola, mikor magyar biblia terjesztő társulat alakul? Az is a nagy és élő egyház elengedhetlen kelléke. Jelen szá-

❖ TÁRCZA. ❖

Szücs Istvánról.

(Vége.)

Az ő munkabíró vállaira szolgálatba léptének első percétől fogva oly súlyos terheket róttak s annyira elfoglalták közigazgatási teendőikkel is, hogy nem csoda, ha az egyes disciplinák terjedelmének és körének korlátozása által igyekezett segíteni magán.

A protestáns iskolák adminisztrációja ma is, mint régebben, csaknem kizárólag a tanárok kezében van. Ők az igazgatók, ők kezelik az alapítványokat, ők gazdálkodnak, ők vezetik az alumnaeumot és a convictust, sőt még a felügyelet gyakorlásába is részt vesznek, úgy, hogy a legfőbb kormányzó- és felügyelő testület, az egyházkerület, egyszerűen csak tudomásul veszi a tanári kar által előterjesztett ügyeket vagy utasításokat ad egy vagy más dologra nézve. A szoros értelemben vett adminisztráción kívül, az előterjesztések, emlékiratok, bizottsági munkálatok adnak nekik legtöbb dolgot. Van nekem egy idősebb kartársam, a ki mikor egyszer szemérettettem, hogy irodalmilag keveset dolgozik, kinyitván az asztal fiókját, mely tömve volt bizottsági munkálatokkal, azt felelte, hogy „íme, itt van az a sir, melybe én mint író elevenen eltemetkeztem“.

Ha reformra van szükség, rendszerint a tanári kar kezdeményezi azt; de viszont ha akár az iskola vezetésében, akár a tanszervezetben hibákat és hiányokat fedeznek fel, ezekért a tanári kart szokták felelőssé tenni. Az erkölcsi elismerés nem mindig jut osztályrészőkül, sokszor lefoglalják azt a maguk számára azok, kiknek semmi joguk és érdemük sincs hozzá; olyan-amiilyen anyagi jutalomra is csak nagyritkán tarthatnak számot. Küzködnek, dolgoznak többnyire ingyen, csak azért mert az iskolájukat szeretik, mert az iskola jó hírre és az övék elválasztathatlanul össze vannak egymással forrva.

Az állam szolgálatában álló tanár olyan, mint a katona, egyik helyről a másikra lökik, ennél fogva nem fejlődhet ki közte és az iskola közt oly benső, szoros viszony, mint a protestáns tanárnál, ki ha egyszer állomáshoz jutott, bizvást elmondhatja, hogy itt élnem s halmom kell; egy-két nagyobb, kedvezőbb anyagi helyzetben levő iskolát kivéve, nincs olyan positio, a melyet, ha elnyerne, magára nézve előléptetésnek tekintethetne s így érdekében sem áll mozdulni; az államnak pedig nincs szüksége rá — csak a saját emberéinek legyen képes kenyeret adni.

Szücs 1842-ben, mint a superintendenciális levéltár rendezésével megbízott küldöttég, 1843-tól 1846-ig pedig mint az egyházkerületi tudományos választmány (literaria deputatio) jegyzője volt elfoglalva.

zadig magunk erején nyomattuk bibliáinkat kül- és belföldön; a Komáromi Csipkés bibliára nemes Debreczen városa 16,000 forintot áldozott. Most járszalagon, gyámolítottként a nemes angol társaság lát el. Az Isten ígését is más kéz nyújtja számunkra. Legújabbban is, jelentetvén Londonban, hogy elfogytak a gyenge szeműek és idősek számára nyomtatott nagy betűs 4-edretű magyar bibliák, erre az angol Bibliatársaság elrendelte 1894-ben annak 5000 példányban kinyomatását s létesítésére 20,000 forintot szavazott meg. Legyen áldott ama nagy és keresztyén társaság, ki ily áldozattal a mi öregeinkről is gondot visel, míg mi az evangéliom elvívéséről minden lélekhez, még csak készülni kezdünk. Na de ez is új mozgalom és szép fordulata az időnek s az egyház hajóját láthatatlanul intező, vezérlő Szentléleknek csodálatos műve, hogy a hitébresztés húrjai ott szólalnak meg, hol pár évtized előtt a protestáns egyetemes szellem hideg fuvallata lehelt. Üdvözljük ezen budapesti lelkes szózatot. Kezdeni soha sem késő, csak jól kell kezdeni. Az alvónak fel kell ébredni. A feltámadást halál előzi meg, de élet követi. Én is egyik első feltámasztó kelléknek tartom: a magyar biblia megszólaltatását, mert ez mély hódolat és áhitat ténye leend, és háláldozat égbe szállása a mi Urunk Jézus Krisztus és az ő Atyja iránt, hogy megtartotta édes nemzetünket ezer éven át, kihozta a pogányság éjjeléből, majd a pápás babiloniai fogságból..

de egyúttal zálog és kezesség és szent fogadalom is leend, hogy a 2-ik évezerbe a megújított nyelvű szentírás menybe vezérlő lobogója alatt akar belépni; szent ígélet és kötelezés, hogy hűtelének nem leendünk Isten ígétéhez. Segítsen, vezessen és ihlessen Isten a maga írott ígéje és szentlelke által, hogy éljünk néki és új életre támadjunk.

Debreczen, 1895 január 10.

Balogh Ferencz,
hittanár.

TANÜGY.

Bölcsészeti fakultás a német egyetemeken.

A napokban ismét előtérbe jutván az egyetemalapítás sokat és sokszor vitatott kérdése, mi sem térhetünk ki előle, annyival kevésbé, mert az egyetemi mozgalom leghatározottabb alakot s legszámbavehetőbb eredményeket épen Debreczenben mutathat az újabb időben; és mert a debreczeni főiskolával kapcsolatos filozófiai fakultásnak legalább részben letesítése épen a napokban véttetett egy megbízott küldöttség által komoly munkába.

Kétségtelen dolog, hogy a tervezett fakultás szervezésénél legközelebb hazai egyetemi fakultásaink, általános tanügyi viszonyaink és szükségünk veendő figyelembe; de meg sem mozdulhatunk a nélkül, hogy alkotásunknál azon eredeti mintákhoz vissza ne menjünk, a melyek úgy az egyetem intézményét, mint annak egyes fakultásait a legkifejlettebb alakban mutatják fel előttünk s a melyek nálunk is épen úgy mint európa-szerte többé-kevésbé csakugyan követendő minták gya-

A tudományos választmány, br. Vay Miklós indítványára az ő, mint főgondnok és Szoboszlai Pap István superintendens elnöklete alatt 1841. október 8-án alakított meg abból a célból, hogy az egyházkerület iskoláit újjászerveze. Hogy a küldöttség elnökei e tekintetben a kor kívánalmait nemcsak megértették, de túl is szárnyalták, azt progjammjuk világosan mutatja.

A mikor Szűcs a jegyzői tollat kezébe vette, már akkor Péczeli József, Csécsi Imre, a jeles természettudós de különösen Szőnyi Pál, a Tisza fiúk, László és Kálmán nevelője közreműködésével a tudományos választmány az újjászervezés tervét minden részletében kidolgozta. Szűcséknek tehát részint a terv életbeléptetéséről kellett gondoskodniok, részint a szőnyegre hozott reform-eszméket ismét és ismét megvitatniok. Mert, a mit általában tapasztalhatunk, ha egy nagyszabású reform kölcsönös engedmények, elvfeadások vagy az elveken való megalkuvás árán jön létre, a választmány munkálata eredeti alakjában jóformán senkinek sem kellett, senkit, egy pártot sem elégített ki. A reál irány hívei keveselték, a mit kaptak, a humanisták sokalták a mit átengedtek. Szűcs inkább a humanismus felé hajlott; a classica literaturának élte végeig lelkes hive volt; de a választmányban azt a közvetítő álláspontot foglalta el, mely a humanismus és a realismus összeegyeztetését tartja szükségesnek.

A középoktatás újjászervezésének nagy munkájából Szűcs István, a tudományos választmány jegyzője,

bőven kivette ugyan a maga részét; de a mellett tanári teendőit is egész odaadással és buzgalommal végezte.

A szabadságharcz lezajlása után a jogi szakoktatás fenekestül felforgatott tantárgyain Szűcsrel az újonnan választott jogtanár, Buzás Pál osztozkodott meg. A magánjogon és a hazai törvények történetén kívül elő kellett adniok a birodalmi oktrojált alkotmányt, az 1849-ben életbeléptetett ideiglenes közigazgatási szervezetet s az ugyanazon év november 3-án behozott ideiglenes bírósági szervezetet és perrendtartást, továbbá az új váltórendszabályt, büntető perrendtartást stb., majd 1850/1-től 1852/3-ig az új pénzügyi törvényeket, az osztrák polgári törvénykönyvet, ügyvédi rendtartást stb.

Debreczen igyekezett ugyan a jogakadémiákra nézve megállapított tanrendhez alkalmazkodni; de a kellő számú tanerők hiányában ez csak félig-medig sikerült. S épp ezért a cs. k. vallás- és közoktatásügyi miniszter már 1851. májusában elrendeli, hogy a jogakadémia 1850. szept. 28. és 29-én kelt rendeletei értelmében újra szerveztessék, mert különben fel fogja azt oszlatni. Az említett két rendelet szerint, — melyet a pozsonyi, kassai és nagyváradai jogakadémiákban azonnal életbeléptettek, — a nyilvánosság jogával felruházott jogakadémiákban négy rendes tanszék naponkénti két-két órával állítandó fel; az újonnan szervezett „csász. kir. jogakadémiák“, a mennyiben saját tőkék a költségek fedezésére elégségesek nem lennének, az államkincstár által segélyezendők; a négy évi jogi tanfolyamból kettő

nánt ismertetnek el. Értjük a német egyetemeket s azok fakultásait.

E lap múlt évi folyamában egy igen figyelemre méltó cikksorozatban mutatta be t. olvasóink előtt egy kiváló szakférfiú a német egyetemeket s főleg a filozófiai fakultások működését a tanárképzés terén s nagyon alapos refleksiókat és tanácsokat fűzött hozzá a debreczeni filozófiai fakultás és tanárképzés ügyére vonatkozólag. Ezek kiegészítését s főleg a német egyetemek filozófiai fakultásainak s tanárképzésének közelebbi megismertetését tüztük ki czélul főleg a Lexis-féle nagy kiállítási munka és saját, közvetlenül a helyszínen gyűjtött adataink alapján.

A német egyetemeken általában véve a filozófiai fakultásban a humán szakok egyesítve vannak a matematikával s a természettudományokkal. Humán szakok alatt a par excellence filozófiai, történelmi és filológiai tudományokat értik.

A filozófiai fakultás humán osztályának kettős czélja van. Első sorban arra van hivatva, hogy a többi fakultások hallgatóinak általános tudományos képzettség megszerzésére nyújtson alkalmat. Most ugyan már megszűnt az a pár évtized előtt fennállott kötelezettség, hogy t. i. minden egyetemi hallgatónak választania kellett valamely filozófiai tárgyat s hallgatni is; de a theologusok s némely jogászok ma is hallgatnak ily előadásokat. Különösen számosan hallgatják az utóbbiak közül a történelmi előadásokat s az államtudományokat is, a melyek a legtöbb német egyetemen a filozófiai fakultáshoz tartoznak, habár a jogászokra nézve bizonyos mértékig szaktudományok gyanánt szerepelnek. Azon theologusok- és jogászokra nézve, a kik akadémiai (tanári) életpályára vagy általában önálló tudományos kutatásra szánják magukat, a filozófiai és történelmi szakok nélkülözhetetlen segéd tudományok.

A másik czélja a filozófiai fakultás humán osztályának az, hogy hivatásszerű kiképzésére szolgáljon

azon tanulóknak, a kik a humán szakokban magasabb tanítói (tanári) állásra készülnek.

A német egyetemek általános feladata, a mint ott felfogják, érvényesül a filozófiai szaknál is. Első és fő czél t. i. a tanuláznál a tudományos gondolkodás el-sajátítása, tudományos vizsgálódásra való képesség megszerzése; és csak másod sorban tudományos ismeretek alapján gyakorlati feladatok megoldása is.

A tulajdonképi filozófiai hallgatók száma (tanári pályára készüők) igen jelentékeny, ámbár sokan vannak a hallgatók között olyanok is, a kik érettségi bizonyítvány nélkül iratkoznak be e szakba s az érettségi bizonyítvány megszerzése után más fakultásba lépnek át.

A tanári vizsgáról.

A magasabb iskolákban való tanári állásokra képesítő vizsgát Poroszországban úgy a humán, mint a matematikai és természettudományi szakokra nézve legutóbb az 1887. február 5-iki rendelet szabályozta. Minden egyetemen, valamint a münsteri akadémiánál is egy tudományos vizsgáló bizottság áll fenn, a melynek tagjai, az elnök kivételével, többnyire az illető szakok tanárai közül évről-évre neveztetnek ki. A kandidátusnak, hogy a filológiai-történelmi szakokban vizsgára bocsátassék, valamely német gymnasiumtól nyert érettségi bizonyítvánnyal kell bírnia. Csak akkor elegendő egy reálgymnasium érettségi bizonyítványa, ha a vizsga fő tárgyait idegen modern nyelvek képezik. Megkiváncsítatik továbbá legalább 3 évi tanulmány kimutatása valamely német állami egyetemen. A vizsgának czélja legközelebb az, hogy a filozófiában és paedagogiában, a német nyelvben és irodalomban s keresztényeknél még a vallásban is szerzett kielégítő általános képzettségről meggyőződést nyújtson; ezenkívül pedig a további czélja az, hogy a jelölt tanítási képessége az ő saját speciális szakmaiban megállapíttassék.

az egyetemen végzendő; a vizsgálatok részint szóbeliek, részint írásbeliek, stb.

Eme rendeletek végrehajtására nézve Szoboszlai Pap István, tiszántúli superintendens, br. Geringer tejhatalmú császári biztosnál nagynehezen halasztást eszközölt ki; de egyúttal megkezdte a reorganizációt. A nélkül, hogy az egyházkerületet megkérdezte volna, 1852-ben a jogakadémiát a főiskola többi intézeti ágaitól teljesen elkülönítette; Szűcs Istvánt kinevezte igazgatóvá; majd még ugyanabban az évben az egyházkerületnek egy küldöttsége a kormányrendelet alapján elkészítette a jogakadémia tanrendjét; a superintendencia a két jogtanár mellé még kettőt választott, névszerint Pataky Jánost és Tóth Istvánt, a kik közül azonban tényleg csak az utóbbi foglalta el tanszékét s ugyanezen a gyűlésen — Szűcsnek igazgatóvá történt kinevezését tekintetbe nem véve — magát a superintendenst kінálták meg a jogakadémiai direktorsággal, a mit az ideiglenesen el is fogadott. Ezen intézkedések folytán a jogakadémia hallgatók részére az 1852/3-ban kiállított bizonyítványok érvényességét a miniszterium elismerte.

Sok mindenféle akadály és nehézség legyőzése után végre 1853-ban a jogakadémia Szűcs igazgatósága alatt, ő rajta kívül három tanárral, u. m. Buzás Pállal, Tóth Istvánnal és Kallós Lajossal szervezkedett. Tanrendje ugyanaz volt, a mi a csász. kir. jogakadémiáké. Az előadások és az ügykezelés nyelve német. Szűcsnek,

— ki igazgató és jegyző volt egy személyben, — még a jegyzőkönyveket is németül kellett vezetnie.

Az ekkép újjászervezett intézet azonban, — melylyel, mint azt Szoboszlai naplójából tudjuk, a bécsi kormány, Tomascsek miniszteri tanácsos nyilatkozata szerint, nagyon meg volt elégedve, — csak három évig állt fenn. Hallgatóinak száma fokozatosan csökkent. 1853-ban is kevesen voltak, mindössze húszan, de az 1854/5. tanévben már a létszám 11-re szállott le. Az 1845-diki októberi egyházkerületi gyűlés a Tóth István halálával megüresedett tanszéket még betöltötte, megválasztván arra Fényes Eleket, a jeles statisztikust; de Fényes nem foglalta el tanszékét. Egy év múlva, 1856. októberében, az intézetet megszüntették, részint azért, mivel hallgatóinak csekély létszáma után ítélve, nem volt többé rá szüksége a közönségnek, részint mivel a fenntartásához szükséges anyagi erővel nem rendelkezett az egyházkerület.)

Az 1856/7. iskolai évben Szűcs István a theologiai pályára készüőknek adta elő az egyházjogot, a jogbölcseletet, a magán- és büntető jogot. Majd az említett tanév bevégeztével az állam szolgálatába lépven, a tanári pályával végleg szakított.

Az 1849-től 1857-ig terjedő időszakban egy darabig mint a latin iskolák felügyelő tanára, majd mint a főiskolai átalakítási alamizsnai pénzek kezelője, mint egyházkerületi segédjegyző s mint az 1856. októberi

Három fokozatú szakvizsga van, t. i. a középiskolák alsó-, közép- és felső osztályaiban való tanításra képesítő. A görögre, angolra és héberre csak két fokozat van, mivel ezeket a nyelveket az alsó osztályokban nem tanítják. A filozófiai propaedeutikára pedig csak egy vizsgafokozat létezik.

A vizsga írásbeli és szóbeli. Az írásbeli vizsga legfőleg három házi dolgozattól áll; egy feladat a filozófiából vagy paedagógiából, egy-egy a szakvizsga főtárgyaiból adatik. Az utóbbiakból kettő is egyesíthető egy feladattá. Az írásbeli dolgozat helyett elfogadhatja a bizottság a jelölt valamely nyomtatott munkáját vagy valamelyik porosz filozófiai fakultás által elfogadott doktori dissertációját. Szükség esetén a bizottság házi dolgozatokat is készíthet.

A szóbeli vizsga kiterjed épen úgy az általános tudományos kívánalmakra, mint a jelölt által választott fő- és melléktárgyakra. A letett vizsga összeredménye kétféle fokozatú lehet, t. i. vagy u. n. oberlehreri állásra képesít, vagy pedig rendes lehreri állásra a 9 osztályú középiskolákban. (Különben az utóbbi állásokkal is most oberlehreri cím jár.) Az elsőfoku bizonyítványt azon jelölt nyerheti meg, a ki két önálló főszakmából szerzi meg a képesítést a felső osztályokra és két mellékszaktól a középső, vagy egy mellékszaktól a felső osztályokra. A második fokozatu bizonyítványt pedig azok kapják, a kik a középszaktól szerzik meg a képesítést két fő- és egy mellékszaktól és egy másik mellékszaktól legalább az alsó osztályokra.

A nyelvészet-történeti körből főszakmák gyanánt tekintetnek a német, latin, görög, francia, angol, történelem és a geografia, a melyek úgy e körben, mint a matematikai-természettudományi szakban második főtárgyul is választhatók. A mellékszaktok választása annyiban van korlátozva, hogy ezeknek ugyanahhoz a tudománykörhöz kell tartozniok, a melyhez a főszakok tartoznak, s hogy továbbá a latinban vagy görögben

való tanképesítés felső fokával a másik klasszikus nyelvben való középfokú képesítést is egyesíteni kell s a francziából vagy angolból való bármely fokú képesítés mellett legalább a latinban való képesítés alsó fokát, valamint a történelemből való bármely fokú képesítés mellett a geografiából való alsófokú képesítést is meg kell szerezni. Továbbá a keresztyén vallásban a felső osztályokra való tanképesítésnél, ahhoz, mint főszakmához kell csatolni második főszakma gyanánt a hébert. A héber, mint mellékszakt, akármelyik filológiai-historiai főszakkal kombinálható. Az oly jelöltekre nézve, a kik lelkészi képesítéssel bírnak, az oberlehreri képesítés megszerzésére nézve különös szabályok állanak fenn. A filozófiai propaedeutika a főszakmák bármely kombinációja mellett mellékszakt gyanánt választható.

A most röviden ismertetett 1887-iki porosz vizsgálati rendszerrel minden lényegesebb pontra nézve összhangzó rendszer áll fenn Szászországban, Szász-Veimarban, a Szász hercegségekben, Badenben, Mecklenburgban, Braunschweigban és Elsass-Lothringenben, minek folytán az itt lévő vizsgáló bizottságok által kiállított bizonyítványok Poroszországban is elismertettek — és viszont. Hessenben is a porosz vizsgarendhez alkalmazott szabályokkal találkozunk. Bajorországban az 1873. máj. 26. vizsgálati szabályok vannak érvényben, későbbi kiegészítésekkel. A vizsgára való bocsátáshoz a klassika filológiában és történelemben valamely human gymnasiumtól nyert érettségi bizonyítvány s általában négy évi német egyetemi kurszus kívánatik meg. A modern nyelvekben való képesítéshez elegendő valamely német gymnasium vagy megfelelő külföldi tanintézet bevégezése után három évi tanulmány valamely egyetemen vagy technikai főiskolában, s a Franciaországban vagy Angliában való tartózkodás egész három félévig beszámítható. A tudományos fővizsgán több zárthelyi dolgozatot kell készíteni. A tanképesítés foka három jegy által fejeztetik ki. Eltérés van Würtembergben is. Itt

egyházkerületi gyűlés által kiküldött központi választmány jegyzője, tevékeny részt vett az egyházi és iskolai közigazgatásban; de — a mit sok ideig nem tudtak neki megbocsátani — superintendensével, Szoboszlai Pap Istvánnal együtt mindig a hatalom szekerét tolt s mindent elkövetett arra nézve, hogy a kormánynak a százados törvényeken alapuló protestáns autonómiával homlokegyenest ellenkező rendeleteivel szemben hitfeleit megpuhítsa. A közvetítő szerepét játszotta az egyházkerület és a kormány között. Ebből a célból sokszor megfordult részint egyedül, részint a bécsi kormány kegyencze, Szoboszlai superintendens kíséretében Budapesten és Bécsben. Szoboszlai nagyon megbízott benne, közölte vele minden tervét, beavatta őt titkaiba, sőt naplóit és iratait is rábízta, hogy az utókor esetleg azokból tájékozza magát az ő közszereplésének valódi rugói, célzatai tekintetében.

Ki kell jelentenem, mert ezzel Szűcs emlékének tartozom, azon meggyőződésemet, hogy a legjobb és legtisztább szándék vezethette őt, midőn a kormány törekvéseit tárogatta; de másrészt azt sem hallgathatom el, hogy úgy az ő, mint a Szoboszlai magaviselete méltán keltett bizalmatlanságot a református felekezet körében, s ez a bizalmatlanság annál inkább fokozódott irántuk, mennél többet értek el abból, a mit ők — megengedem — a felekezetre nézve, a miniszterek ellenben saját politikájuk szempontjából tartottak elő.

Egész határozottsággal állíthatjuk, hogy ha

Szoboszlai és ő nincsenek Debreczenben, a jogakadémiát a szabadságharcz leveretése után bezárják. A debreczeni gymnasiumnak az 1853/4. iskolai évben az 1849-ben kiadott rendelet szerint való szervezésében, nyolcz osztályúvá történt átalakításában is nekik volt legfőbb részök. Ha az átalakítás meg nem történik: épp úgy megvonja vala a kormány a debreczeni gymnasiumtól a nyilvánosság jogát, a mint megvonta Pataktól és Miskolcztól. Szoboszlai minden volt mindenekben, az egyházkerület csak névben élt. Az ujonnan szervezett gymnasiumba még a tanárokat is ő választotta, illetőleg nevezte ki és pedig a közvéleménnyel mitsem törődve, annyira önkényűleg, hogy a pályájázók közül olyan férfit, mint Arany János mellőzött.

A Thun-féle 1856-diki hirhedt Entwurf elfogadására azonban Szoboszlai és Szűcs nem voltak képesek rábírní egyházkerületöket. A cs. k. kultuszminiszter, hogy az 1791: XXVI. t. cz. 4. §-ában kítűzött feladatot „eum stabilire ordinem, qui communi virorum ejusdem religionis tam saecularium, quam religionis ministrorum consensione maxime congruus reputabitur“ meg lehessen oldani s hogy az 1791-diki budai zsinat e célból tett javaslatait el lehessen intézni, egy törvénytervet készített, mely előzetesen 1855. májusában néhány protestáns bizalmi férfiú elé terjesztetett megvitatás végett. Az előzetes tanácskozmányban részt vett Szoboszlai is, — ki Szűcsöt, mint titkárját vitte fel magával Bécsbe, — valamint a reformátusok közül Török Pál, a későbbi

külön vizsgarend áll fenn a filológiai s külön a reál-szakra nézve. A magasabb tanképesítési fokozatot mindkét szakban *professoratus* nak nevezik, az alsóbbat a filológiai szakban *praeceptoratus*-nak. Az utóbbira vonatkozó vizsga kiterjed a latin, görög, német, francia nyelvekre, a történelemre és geografiára, aritmetikára és a nem theologusokra nézve a vallásra is. A filológiai profesztoratusi vizsgának pedig elengedhetlen tárgyai a klasszikus nyelvek, történelem, német nyelv és irodalom. A nyelvészet-történelmi iránybeli realisztikus profesztoratushoz a klasszikus nyelvek nem kívántatnak meg. Az egyszerű reallehreri vizsga a matematikai-természettudományi szakok mellett a németre, francziára, történelemre és geografiára is kiterjed.

A német filozófiai fakultásra vonatkozó egyéb adatokat a következő számokban lesz alkalmunk megismertetni.

Közli: B. L.

IRODALOM.

A „Magyar Sion“ megemlékezése két utóbbi munkámról.

Az esztergomi róm. kath. egyházirodalmi folyóirat a „Magyar Sion“ (már 32-ik évfolyam) 1894 május havi füzetében Dr. Pethő úr bemutatja „Dogma történelmi Mozzanatok“ című munkácskáját. Biráló hangoztatja, hogy „az elvet tekintve, a protestáns dogma állhatatlan tan; irány és kormány nélkül hányódik . . . a katolikus mozgalmak az egyházon belül mennek véghez.“ E tételére megjegyzem, hogy a protestántizmusnak is vannak oly sarkdogmái, melyek szilárdan állanak, taníthatnak és hirdethetnek. A történelmi nagy egyházak a sark igazságokat sem vissza nem vonták, sem meg nem változtatták. Abból hogy egyes tudósok a szabad vizsgálódás apostoli elvénél fogva — mindeneket meg-

próbáljatok — vizsgálat alá vették a hitvallás tétéleit, magára az egyházra és tanrendszerére nem lehet oly itéletet mondani; Harnack, Kuenen stb. nézetei csak „privata opinio-k“. Ha voltak és vannak tanrendítő mozzanatok, voltak és vannak tantisztázó és helyre állító törekvések is; ha a hitközöny s talán hitetlenség fel is üti fejét, fényes példák és megható jelenetek igazolják, hogy a hitvédelem is nemes gyümölcsöket mutat fel épen a protestáns theologia mezején; egy Christleib Luthard és Ebrard, a többek közt, méltán sorakoznak a hitvédő régi atyák tisztos táborába, csak hogy azok is, ezek is koruk fegyvereit használták. Nálunk is „az egyházon belül“ mennek végbe e mozgalmak, a nélkül, hogy „az egyház feloszlására vezetne“ e szabadság.

Mi vakhítt — sacrificio del intelletto — nem követelünk, s nagy történelmi egyházunk egyike sem siklott le azért a keresztyénség alapjáról, az a parányi töredék, mely a lecsuszás meredélyeire jutott (az unitarizmus), minden időben ellenzéssel találkozott az öntudatos egyházak részéről. A reformáció egyházának dicsősége, hogy ő a szabadság egyháza is egyszersmind olyan, mint az alkotmányos állam, pártok vannak benne, de az állam alapjait felforgató pártot a döntés pillanatában többségre, diadalra önön romlásával nem segíti. E tekintetben ma is ismételhettük — 200 év múlva — a retentetlen nagy hugonotta Jurieu szavait, miket Bossuet ellen intézett ki a protestántizmus változatait (variations) ép úgy megróvta, mint ma dr. Pethő úr teszi „valóban a szabadvizsgálódásnak is — mely a protestánság alap elve — meg vannak veszélyei, de a tekintély elve (dr. Pethő úr ezt „az egyház csalhatlanságá“-val azonosítja) mely a katolikuság alapja szinte nincs veszélyek nélkül; a protestáns egyház több felekezetre válása tekinthető bajnak, de azon vas iga, melyet a katolikuság a lelkiismeretre nyom, hogy egységét fentartsa, épen nem kisebb baj.“ Feltűnt nekem, hogy Dr. Pethő úr nem a pápa, hanem az egyház csa-

püspök, dr. Ferenczi kassai pap, mint Apostol Pál superintendens helyettese és Szeremley Gábor, akkor bécsi, később pataki theologiai tanár.

Ugy Szoboszlai, mint a többi meghívottak az értekezleten kijelentették ugyan, hogy ők az egyház megbízatása nélkül annak ügyében mitsem határozhatnak; de a mint Szoboszlai Bécsből hazatért, még mielőtt a törvényjavaslat a Thun által is egyedül illetékesnek elismert egyházkerületi gyűlések zöld asztalára került volna s tartalma hivatalos alakban köztudomásra jutott volna, megkezdte annak érdekében az agitációt.

Mire az októberi egyházkerületi gyűlés összeült, Szoboszlai már nem volt az élők sorában. Az egyház jogaira féltékeny, az államhatalom túlkapásaival mindig bátran szembezállni kész Balogh Péter foglalta el helyét, egyelőre mint helyettes superintendens. A gyűlés egy u. n. központi választmányt küldött ki, hogy az esetleg egybehívandó zsinat előmunkálatait készítse el s az Entwurfot vitassa meg. 1856. nov. 3-tól 1857. február 7-ig a választmány 26 ülést tartott. Jegyzője, Szűcs István, képviselte ott az elhunyt Szoboszlai szellemét. De a mi a kiváló tehetségű, rendkívül erélyes s már magas állásánál fogva is nagytekintélyű Szoboszlainak sem sikerült volna, hogy t. i. megnyerje egyházkerületét Thun tervének: azt természetesen Szűcs a maga szerény állásában még kevésbé érthette el.

A Thun által kontempált egyházkerületi rend-

szert homlokegyenes ellenkezik azzal az autonom szervezettel, melyet a prot. egyház részére 1790/1-diki törvény biztosított. A kultuszminiszter azt akarta, hogy az államhatalomnak döntő szerepe legyen az egyházi közigazgatásban. E célból az egyházkerületek fölibe egy csász. kir. főegyháztanácsot kívánt állítani, hogy az, mint legfőbb cs. kir. egyházi hatóság, az állami főfelügyeletet s mint legfőbb bíróság, a császár nevében az egyházi bíraskodást gyakorolja. Hatásköre akkép állapított meg, hogy abszorbeálja vala az egyházkerületek és egyházmegyék összes önkormányzati jogait. A főtanácsnak a császár által éltök fogytáig kinevezett tagjai az állam pénztárából fizetettek volna s mint államhivatalnokok, a bürokrácia valamelyik rangosztályba vétettek volna fel.

A protestánsok ezt a tervezetet természetesen egyhangulag visszautasították; kinyilatkoztatták egyszersmind, hogy az egyház ügyei véglegesen és törvényesen csakis zsinat által rendezhetők. Megjegyzendő, hogy a zsinat-tartás szükségességére nézve Szoboszlai is egyetértett hitfeleivel.

Ő felsége annak a küldöttségnek, mely az egyetemes egyháznak köz-zsinat tartására vonatkozó kérelmét tolmácsolta előtte s melynek tagjai voltak a Tiszántulról Balogh helyettes superintendensen kívül Tisza Kálmán s Vályi János segédgondnokok, továbbá Révész Bálint egyházkerületi főjegyző és Lónyay Menyhért assessor,

latkozhatlanságát szegzi a protestánság ellenében. Az inkább védhető, mint az egyes ember csalatkozhatlansága.

A mit Szász Károlyról és Harnackról mond, az nem bizonyít, szerintünk egyes theologusok, még ha magas pólczon is, csalatkozhatnak, s nézetökért nem az egyház, hanem maguk felelősök s idő multával helyre hozhatják, ha árnyalatban különböztek is; a szabadság ön maga begyógyítja sebeit; míg egy Döllinger, — kire hivatkozik bíráló — elűtetett az egyház kebelében jötevéstől „ipso facto — elűtetett az egyház kebelében. Ha a konstantzi zsinat fényoszlopa Gerson el nem némítatott volna, az akkor küzdő egyház értékesítette volna az ő reform. nézeteit: nem lett volna szükség Lutherre és Káivinra. Örök csapása a kath. egyháznak, hogy legnagyobb fiait kitesztotta és kitesztja kebeléből, így a „tantisztázó és helyreállító törekvések“, a reformáció, nem benne, hanem kívülte érvényesülnek. Innen van, hogy századról századra mindig veszít valamit keresztyén lényegéből a római egyház, még Hildebrand kora előtt, I. István magyar király idejében, jóval tisztább volt, mint a scholastikus találmányok után, s bizonyára a hellen paganismus nem a szentháromság tanában keresendő, hanem az ereklyék, a Szent József és Mária cultus mai elfajulásában és túlzásában: a katakombák egyháza nem ismerne magára a mai római egyházban s visszarendülne a tömérdék behozott elemektől.

De legerősebben, szinte lezúzólag róvja meg a bíráló munkácskában „a róm. kath. theológiá“-ról írt cikket. Lássuk, mik e fenhangzó ítélet indokai.

1. *Hontheim* nem volt érsek, hanem felszentelt püspök; igaza van; csak is trieri helyettes (vicarius generalis) volt, s hogy érsekké nem lett, oka épen az ő reformatori műve. „De statu ecclesiae . . .“ (1763.) volt, mely 2 év mulva 5-ik kiadást ért, francia és német fordításban megjelent, s a szabadelvűség hírében

— azt felelte, hogy „kérelmüket figyelmesen megfontolva, majd meglátom, mennyiben teljesíthetem kívánságukat; legyenek meggyőződve a felől, hogy én helv. hitvallású alattvalóimnak csak javukat kívánom, elvárom, hogy viszont önök bizalommal és hű ragaszkodással viseltetnek irántam.“

A megfontolás eredménye tudvalevőleg az 1859. szept. 1-sői pátens lón.

Formális hadüzenet volt ez a protestánsok ellen. S ezek lélekemelő elszántsággal küzdötték végig a harcot. Ellentállásukon — mint más helyütt írom — végre is meg kellett történie a kormány makacosságának annyival is inkább, mert a protestánsok háta mögött állt az egész nemzet. *Soha Magyarországon nagyobb egyetértés az emberek közt nem volt, mint ebben a korban. Pártok nem álltak egymással szemben. A katolikusok, kik a concordatum által szintén a történelmi jog alapjáról taszítottak le, a közös szerencsétlenség elhárítása végett, fegyverszünetre léptek protestáns testvéreikkel; a siker felett érzett örömben s a balsiker által okozott levertségben a szövetségesek hűségesen megosztottak egymással. Politikai fejlődésünk történetében ez a mozgalom tette le a határkövet az elnyomatás és az alkotmányos kibontakozás korszaka közé.*

Szücs megosztotta magát a dicőségétől, hogy részt vegyen a hitfelei által diadalmasan folytatott és

álló (milyen szabadelvűség az?) XIII. Kelemen pápa Rómában bakó keze által égettette meg Hontheim vételt művét. Mily más az újabb kori protestáns szabadelvűség! mikor Strauss romboló műve (a Jézus élete) megjelent, és a túlzók sürgették a porosz király égettesse meg e munkát, Neander megkérdeztetvén, javaslá: ne meg égettesék, hanem megczáfoltassék! Pedig Strauss magát a Megváltó isteni személyét támadta meg, Hontheim pedig csak a pápának hatalmát.

2. *Pius-egylet* nincs Németországon, s a theológiához semmi köze. Ez a 2-ik ok. Én német forrásból vettem Kürtz és Mattheistól adataimat, ná'ok úgy találtam hogy, az 1848-iki viharos márcziusi napok után Németország több pontjain világiakból álló egyletek keletkeztek a katolikus érdekek védelmére. Mainzban keletkezett az első ily féle „Pius-egylet“ név alatt. Az ily egyletek tagjai 1848. októberben gyűltek egybe Mainzban, s az egyes egyletek egy nagy ösz-egyletté tömörültek „Német országi kath. egylet“ czim alatt, de a gyakorlatban csak a rövidebb Pius-egylet maradt forgalomban. Alap törvényök iett: engedelmesség a pápa és pöspökök iránt; az egylet védnöke Mária lón. A svájci Pius Egylet 1882-ben 20,000 tagot számlált, mivel pedig a pápa iránti engedelmesség elengedhetlen sark-dogmája a róm. kath. theológiának, ennek meg nem tartásáért lakolt Hontheim, és 100 év mulva Döllinger és jeles társai — nem mondható — szerintem —, hogy a Pius Egyletnek a theológiához semmi köze. Ha engem elítél bíráló, akkor forrásaímnak kellene hitelet előbb megrendíteni, pedig Kurz hirneves műve már a XII, kiadást érte meg.

3. Célzást tettem a *Rózsafűzér* egyletre is. Ezt is elég klasszikusan megróvja. Igaz, hogy rövid voltam, mert nem akartam bővebben tankönyvemben kiterjeszkedni ama fűzér egyletre, hiszen már Schülting Konrád 1599-ben annak 20 különböző faját különböztette meg. Az újabb időben alakult a 15 tagból álló „élő rózsza

befejezett hadjáratban. Már akkor az állam szolgálatában állt s mint államhivatalnok, természetesen a kormány táborában foglalt helyet. 1857. szeptemberében neveztetett ki iskolatanácsossá s a nagyváradi kormánykerületben levő mindkét hitvallású evangélikusok iskoláinak felügyelőjévé, a mikor természetesen tanári állásáról lemondván, az 1858. áprilisban tartott egyházkerületi gyűlés meleg jegyzőkönyvi pontban fejezte ki köszönetét „lelkiosmeretes, sokoldalú hivatalos szolgálataiért“.

A hatvanas évek elején ismét visszatért Debreczenbe, mint a kerületi tábla bírása; majd az alkotmány helyreállta után az ujonnan szervezett debreczeni kir. törvényszékhez ment át, szintén birói minőségben.

Az emlékbeszéd többi, kiválólag Szűcs tanári és irodalmi tevékenységére vonatkozó részeit, bár azok is elég érdekesek, lapunk szűk tere miatt mellőzni vagyunk kénytelenek.

Csupán annyit említünk meg befejezésképen, hogy Szűcs az újabb időkben mint nyugalmazott bíró, majd egyuttal mint a debreczeni ref. egyház és a főiskola gondnoka élte át. Egyházunk iránt haláláig megtartotta munkás szeretetét, a miért is, bármiként ítéljük egykori magatartása felől, megérdemli az utódok jó emlékezetét!

koszorú", kik a teljes rózsafüzér 15 dekadjait (150 Mária-imát) maguk közt felosztották, hogy minden tag naponként egy dekadot (10 Mária-imát) mondjon el. A pápa rendelte az egész föld kath. egyházainak, hogy 1883-tól kezdve a Rózsafüzér királynéjának (Máriának) ragyogó fényvel tartassék október 1-től november 1-ig minden templomban ünnep és legalább öt dekad elimádkozása szükséges. Ez imádkozási mód — mondja a pápai rendelet — a legszentebb szűznek kellemes, az egyház és keresztyén nép védelmére, magán és nyilvános áhitatra kiválólag alkalmas . . . mert a szűz közben járó imája Jézushoz minden eretnekséget megsemmisítend. Az eretnekség legyőzése céljából rendeltetett a rózsafüzér hónap és abban Máriához imádkozás. Imé ebben adom bővebb magyarázatát az új imádkozás módjának. Ennek tán van, bíráló elég pörias kifejezése szerint „füle és farka“. A r. kath. teológiára, népies teológiára, szomorú fényt vet ez új és erősen divatba vett ahítatoskodás, mert az eddigi központi tant, a christológiát lefokozta s a mariológiát emeli helyébe. A rövidségért kár elítelni mást.

4. Perrone Jánost téves értesülés nyomán irtam bibornoknak, itt szerzőnek igaza van. De maga ez egy állításom tévessége elég indokul nem szolgálhat túl kemény elítélésének. Csodálatos is! hogy a viharok közt a legtúlzobb pápa-védő nem nyert bitor kalapot, az oly titok, mit a künállók megmagyarázni nem tudnak.

5. Számot kell adnom miért fordítottam a vatikáni zsinat végzését a pápa csalatkozhatlanságról így „a római főpap nagy mértékben bír a csalatkozhatlansággal midőn hivatalos székéből szól“ (Romanum pontificem, cum ex cathedra loquitur . . . ea infallibilitate pollere . . .). Nekem célom nem volt egész terjedelemben idézni a schémát, csak a fő és döntő tételt. Vettem pedig a kérdésbe vont polleo ige értelmét Dr. Fináiy nagy latin szótárából, hol így van visszaadva „valamivel nagy mértékben bír,“ — jobbnak tartottam e fordítást mint a másik kifejezést „valamivel kitünteti magát“. Melyik jobb fordítás, lehet vita tárgya. Tudva van, hogy a magyar katolikus műnyelv nem mindenben egyezik a magyar prot. műnyelvvvel, még a „keresztyén“ műszót is eltérőleg írja, a revelatiót, inspiratiót is más szóval fordítja stb. Nem tudom, adott-e ki Esztergom hivatalos magyar fordítást a vatikáni ama schemáról, azt nem kísértem figyelemmel. A hibáztatott tételt én magam fordítottam úgy, szótár igazol, ha e fordítás nem tetszik, arról nem tehetek, — de abból azt vonni ki, hogy én „a vatikáni zsinatról édes-keveset tudok“, túllépi az elfogulatlan logika határát. Ugy látszik, bírálót annyira magánkivül hozta cikkem a róm. kath. theologia jellemzéséről, hogy rajzomban egy szeget sem akar helyesnek elismerni, ezért a polleo ige magyarázásába is beleköt. Nem a polleo ige itt a botránykő, hanem az „infallibilitas“, hiszen e szót is hányféleképp fordítják? ma sincs szilárdan megállapítva: tévmentesség-e? vagy csalatkozhatlanság! Ha valaki az egyik műszót adja vissza, azért nem szabad ráfogni, hogy mit sem tud a zsinatról. Az ilyenek szörzsálhasogatások!

6. Nem tetszik az sem, hogy Döllinger-ről felhoztam, minő négy szempont alatt vetette vissza a pápai csalatkozhatlanság dogmáját, a 3 szempontot elhallgatja, csak a 4-ikre tesz gúnyos czélzást, t. i. Döllinger mint történész „mind annak ellenkezőjét állította a nagyás korában, a mit önmaga józanabb időkben tanított.“ Nem szabad elfelejteni, hogy a történet haladó tudomány, a mit még tegnap nem tudtunk, mélyebb kutatás és újabb felfedezés nyomán ma már tudjuk. Egy darabig

maguk a pápaság hű követői is elfogadták a nő-pápa létezését, későbbi és épen kálvinista felfedezések nyomán ma az nem tartatik oly értelemben történeti valóságnak, tehát a későbbi kor ellenkezőjét taníthatja annak, mit a korábbi idő vallott. A történelem az igazságot keresi. Döllinger idősebb és tanulmányban előbbhaladott korában látta be azt, mit ifjabb korában még nem láthatott, mindkét állítást józanul tette. Ha Luther erős és józan meggyőződését nem követi 1517 után, akkor az egyház-javítás nagy munkája megfeneklett volna. Nem Eck János, hanem Luther vitte előbb a világot. Döllinger mindig dicsősége marad a katolikus egyháznak, mert a történeti igazságot ki merte mondani, a Sinai törvény is villámlás és menyörgés közt hirdettetett ki.

7. Nagyon természetesnek találom, hogy dr. Pethő úr az ó katolikus mozgalmat igen csekélyli, kilátszik az abból is, hogy az általam érintett jelenrajzi (statisztikai) adatot nagyon alányomja, mondván, hogy az ó katolikusoknak Németországban alig van 10—15 papjuk. Mennyi a lélekszám most? arról bevallja, hogy nem tudja. Szóval itt is megkísérli leszállítani s kifogásolni az én előadásomat. Én német és francia adatok nyomán szóltam, hiszen felteheti a történetíróról, hogy statisztikai adatokat maga fejből nem von elő; én az 1882 diki számlálás szerint 56 ó kath. papot jeleztem Németországon, a lelkek száma 38,507 volt 107 gyülekezetben, legtöbb volt Poroszországban, nevezetesen 16,294 lélek. Bizony ez édeskevés! magam is bevallom. De e fogyatkozás épen a mai r. kath. egyház híveinek hit és vallás iránti közönyét bizonyítja szomorúan, nem törődnek a vallás fejlődés- és tisztításért. A vatikáni zsinat óta 24 év telt el, s az ó kath. mozgalom feltűnő parányi előhaladást tett. Luther fellépése után 24 évre már az egész mívelt Európa mozgásba jött. Országok, nemzetek szakadnak el Rómától, mert érdeklődtek a vallás sorsa iránt. Az teremtői korszak volt, a „reformatio in capite et membris“ dicső és sikeres visszhangja, valósulása. A XIX. században a római katolikus egyház reformra fogékonytalan, érdektelen. Másik oka a parányi haladásnak, hogy az ó katolikusok felúton megállottak, e miatt nem keltenek közlekedést, nem vonzanak. Meglehet, az lesz sorsuk, mint a hollandi jansenistáknak 1723 után, ezek állnak ma is az utrechti püspök alatt, elszakadt szigetje gyanánt a katolikuságnak. A nagy pyramisból, ha mindig válnak el részek, utójjára mégis kisebbedik az tömegben és nagyságban.

8. Végre kifogásolja bíráló, hogy öt német katolikus íróról „mélységesen“ hallgatok, kivált sajnálni látszik, hogy a legújabb jézsuíta író, Franzellint nem említettem fel. Azt nem jegyzi meg, hogy igen sok protestáns, kivált kevés hatású író szinte elmaradt. Hiszen ha minden író fel akarék hozni, szótárrá kelle volna növeszteni művemem. Aránylag igen sok és nevezetes r. kath. tudóst felemlítettem. Nem említém meg Scheeben tanárt, a jézsuíta növendéket, ő nem önálló gondolkodó, inkább cső, melybe az ultramontánság fuval; előbb nem mozzantotta a teológiát; magasztalta Taigi Mária római bámult jósnőt, kit a bibornok-világ, közte Pedicini, „Isten szolgálójának“ nevezett el, mert megjósolta IX. Pius pápává választását és a csalatkozhatlanság dogmája kimondatását. Scheeben volt továbbá a faltörő kos, Döllinger lapcekkjeit „igazságtalanságok erdőjének“ és „nyílt hazugságok sorozatának“ kiáltotta. Ő volt legkomolyabb védője „Neue Erwägungen“ (1870) művében a pápai csalatkozhatlanságnak, a 19-dik század Eck Jánosa; egy ferenczes barát munkáját a tilos könyvek sorozatába (index) dobatta (1869); Janus ellen dühön-

gött, ő hangoztatta Janus kidobását az egyházból, Döllingert „wahnsinnig“-nek nevezte stb. Üres szólami pattogtak, de ily túlzó és elfogult, s megkötött író nem tartottam szükségesnek a nagyobbak közé emelni.

A tudós *Allzogot*, freiburgi tanárt az egyháztörténelemben hoztam fel. Ő tagja volt a vatikáni zsinat igazgató bizottságának (dirigirende Cogregation), melybe csak 3 német juthatott be, sőt a legfontosabb dogmatikai bizottságban 9 szerzetes — ebből 3 jézsuita — mellett német ember csak egy (*Allzog*) vala. Egyébiránt *Allzogot* nem tartják önálló forrás tanulmányozónak. Ő sem vitt előbbre semmit. *Franzellin* jézsuita szinte működött 1868 óta az új dogma (csalatközhatlanság) csinálásában s azon bizottság szellemét eléggé jellemzi, hogy abban véleményeltérést nem tűrtek, egy jámbor lelkész megkísérelte azt és ki kellett lépni a dogmatikai bizottságból. Ily eljárásnál tudományos kutatás, igazság felderítés szóba sem jöhet, ily szűk munkában, minőnek az enyémnek lenni kellett, legcélszerűbb volt az egy hű, n pendülő írócskákat mellőzni.

Munkám többi részéről dr. Pethő úr, ki világot látott ember, Rómában ott volt Perrone temetésén, mégis elég mérsékelt és tisztességes hangon szól, ezt ki kell emelni, mert a protestánsok ellen mindenütt, úgy hazánkban is, nagyon zabolátlán és kiméletlen nyelven szoktak általában írni. Ugy látszik higgadt íróval van dolgunk. Erre mutat ugyancsak a Magyar Sion 1894. évi decemberi füzetének (962. l.) „*Kellő világítás*“ című röpiratom ismertetése ugyancsak dr. Pethő úrtól, a ki az általános keresztyénség emelt talaján magasztosabb szempontot tündököltet, kilépvé a szűkebb körből, még azt is merte kockáztatni, ki nem állhatja „a local patriotizmust, akár Genfről, akár Rómáról, vagy Párisról van szó“. Mikor jó el az idő, a megváltóé, mikor az evangéliom dicső magaslátán a ker. felekezetek egymást testvéreknek, Krisztus tagjainak ismerik? A száz és száz alakban terjedő anti-christianizmus kényszerítendi a nagy világválság beálltakor tömörülni az összeresztyénséget, ha a polemika szétvitte, az apologetika egybevezetendi a phalanxokat, nem önnön különleges érdekeiket, hanem a Krisztus ügyét, mi látható egyházára bízott, diadalmasan megótalmazni, s az emberiség köz üdvét biztosítani.

Már is mutatkoznak ily közérdekű csillagtünemények. Mikor Renan „palpable“ Jézusa ellenében a felzaklatott érzület nyugtatására Pressenssé megtartotta 1863/4 telén felolvasásait, — melyekből állt elé az ő 7 kiadást ért „Jézus Krisztus élete“ — maga a párisi érsek köszönte meg a ref. lelkésznek, hogy közhitünket oly bátran, hiven és ékesszólólag védte meg. Midőn Roussew St. Hilaire a régi Sorbonne régi falai közt az ókor történelmét ugyanazon évben előadta, s magam is soha órát nem mulasztott hallgatói közt lelkesültem, midőn Augustus császár korát vázolta s a keresztyénség megjelenését, mint világtörténelmi eseményt több tanórán át mesteri kézzel ecsetelte, s az épen a propos Renan-féle könyvvel eltöltött nemzedék kebelében, magának Jézusnak isteni jellemvonásait bizonyolta: a hallgatóság között a Sorbonne theologiai fakultás papnövendékei is jelen valának, pedig Roussew református volt s a Presseusé által szolgált gyülekezet egyik presbytere. — Mikor Jácint atya (Loyson) a radikálisok támadása ellen nyílt népgyűlésben felemelte lángoló szavát a Pantheon csúcsán a fényes kereszt megtartása mellett, érezték a protestánsok is, hogy e ponton a keresztyénség és pogányság ütközik össze és Jácint atya szavai mellett tapsoltak. Ime ily visszaemlékezéseket kelt fel bennem az a méltányos, finom, méltóságos

hang, mire emelkedett a „Kellő világítás“ világánál a doktor úr. Fenn tisztább a lég, mint lenni.

Végre a Magyar Sion szíves volt kiváló figyelmembe ajánlani az 1894. augusztusi füzet 636. stb. lapjain a Nagyváradon 1638-ban létező s visszatérített *szombatosok* felől való tudósítást és levelezéseket. Az az eperjesi levél, mely névtelenül kelt 1638-ban, azon szarvashibát követte el, hogy a Dávid Ferencz és Blandrata közti vitát 1658-ra tette, a mi kortani képtelenség. Teljesen osztom azon eltaálást, hogy azon bíráló levél írója nem református volt, s épen a kálvinisták elleni akkori lutherán elkeseledés üvegén át talán a sorok közt is olvasott. Medgyesi Pál nem volt superintendens, ez hibás állítás.

A heves-nagykúnsági ref. egyházmegye lelkészi köre járhatja a Magyar Siont, jól teszi, nekünk nyugalommal kell kísérni komolyabban a r. katholicizmus tudományos mozgalmát. Onnan kaptam meg az idézett füzeteket, ezért köszönetet mondok az azokat elküldő lelkészbarátomnak.

Debreczen, 1895. január 11.

Balogh Ferencz,
hittanár.

A református egyház története Németországban Goodtól. A református világot érdeklő nevezetes angol munka megjelenését most előre jelezzük, később advan bővebb ismertetését. Címe: *History of the Reformed Church of Germany. 1620—1890.* Szerzője Good I. Jakab, hittudor, ref. lelkész Readingben, Pensylvania államban (Reading. 1894. 8r. 646 lap). I. kötetje, mely 1520—1620-ig adja elő a református egyház eredetét, történetét, 1887-ben jelent meg. A II. kötet korunkig hozza le az egykor hatalmas, ma pedig a német „Unio“ miatt elnyelt és megfogyatkozott ref. egyház megható történelmét, több rendbeli metszett képekkel és térképpel. A képek közt nevezetes Heidelberg ostroma 1622-ben Tilly által, a sapientia collegiummal, Pareus és Ursinus tanintézete. Minket magyarokat érdekel Lampe Adolf tiszta, nemes arcképe, a ki átalakítva és újjá rendezve adta ki Debreczeni Ember Pál munkáját a magyar ref. egyház történelméről. Jól mondja szerző előszavában „A ref. egyháznak története megérdemli, hogy ismerje a világ, gyermekeinek meg épen kötelessége elbeszélni azt.“ Sem angol, sem német nyelven még nincs ily teljes története a németországi ref. egyháznak, az tehát méltán szükségpótló. Ez első ilyenmű kísérlet. Szerző nagyon érdeklődik a magyar ref. egyház iránt is, vele 1888-ban személyesen ismerkedtem meg Londonban a Presbyterián nagy gyűlésen, azóta vonzódik egyházunk iránt, az amerikai magyar missiónak is támogatója. Idézzük előszava záradékát: „Hadd tegye e könyv a reformátusokat saját történetük jobb megismerőjévé, és így szeressék azt jobban és munkáljanak annak örök fentartásán komolyabban.“ Ma Németországon újra kell feltámasztani az egykor hatalmas ref. egyházat, az egykor híres ref. egyetemek eltűntek, némelyik az Unio daczára vagy erősen lutheránus, vagy u. n. modern; a református egyház typusa és tudományos őrtornya hiányzik. A ref. egyházuk oly saját és fenséges elvei vannak, hogy mással nem pótolhatók és méltók a külön fenmaradásra, teremtő erejét bizonyíjják a századok, szervezete a szabadság szervezete, folytonosan tökélyesbül, e tekintetben minden más — még protestáns — egyháztest is tanítványa, tőle kölcsönző s átvevő szerepre szorul, ha teljesen ki akar fejleni. A ker. demokracziát, a „christianus populus“-t a kálvinizmus szülte újra a világnak, miután a Nagy Konstantin utáni korban az apostoli

egyházalakat egészen megváltoztatta Byzancz és Róma. A buzgó, sőt lángoló ref. szerzőt, ki egy ref. havi szemlének is (Reformed Church Magazine) — mely építő irányu — szerkesztője, melegen üdvözljük; minden lehelete oda irányul, hogy a református nevet, elvet, hitet, s ezek lobogóját tisztán, nemesen fentartsuk és lengessük . . . Egy szükséges atomnak sem szabad elveszni, a ker. Isten országának egyik sziklavára a reformátusság, mely legdiadalmasabban áll ellen a romanismus csapkodó hullámának, kell hogy álljon, éljen, viruljon és erős legyen, melyért az ősök nemcsak éltek, de ezrével haltak, az utódok kötelesek azt tisztán megőrizni. Mi magyar reformátusok is erőt nyerünk ily mű szemléléséből. A magyar ref. egyházat is elengedhetetlenül fenn kell tartani, distinctiv vonásaival, nagy hivatásával és minden idegen, jellemét, szilárdságát elmálasztó hatásoktól megóvni. Csontok nélkül a lény engedékeny puhánynyá, — példányelvek nélkül az egyház ellenállani nem tudó, omlatag homoktorlattá válik, melyet a változó kor és divat-szellem szele vagy vihara elseper, vagy kénye szerint. (B. F.)

Szegedi Kis István Élete s a Tisza-Duna mellékeinek reformációja. Irta Földvári László vácz-hartyáni ev. ref. lelkész. Ára 2 frt. Budapest. Hornyánszky V. 1894. A nagy szorgalommal s lelkiismeretes kutatás alapján készült munkát tüzetesebben ismertetni fogjuk. Ajánljuk addig is t. olvasóink figyelmébe.

Politikai Hetiszemle czim alatt egy pártoktól független bel- és külpolitikai, közgazdasági, társadalmi, irodalmi, művészeti hetilap és sportközlöny jelenik meg minden vasárnap Budapesten, a melynek nemcsak csinos kiállítású, hanem választékos modora s némely delikát természetű politikai kérdésekben mutatkozó jólétesültsége által ébreszthet figyelmet, sőt meglepetést. Szerkesztője *Székely Sámuel*. Előfizetési ára egész évre 10 frt. félévre 5 frt., negyedévre 2 frt. 50 kr. Ajánljuk azoknak, a kiknek módjuk van a támogatásra, a mit e lap megérdemelne.

Külföldi apróságok.

Nem hiába beszélnek a theologusok legtöbbet az angol és német egyházi viszonyokról, mert csakugyan sok ok is van rá. Az angolok az ő tiszteletre méltó hitbeli buzgóságukkal, a németek meg a legszélsőbb határokig menő tudományos bonczolgatásukkal vonják magokra a közfigyelmet. A protestantizmus szempontjából ép oly kevésbé gáncsolható az utóbbi tevékenység, mint a minő vigasztaló, üdvös és fenséges az előbbi munkásság. Azonban mind a két irányu működés, czélját téveszti, mihelyt végletekbe csapong. Ezt látjuk a kegyeskedés versenyterén az angoloknál s a romboló kritika mezején a német theologiai egyetemek körében. Talán az ezen végletektől való öntudatlan óvakodás indít bennünket magyarokat, arra a tétlen szemlélődésre, mely a mások dolgának közönyös tudomásul vételével megelégzik, azt gondolva, hogy hejh rá érünk arra még!

A mi olvasó közönségünket meg fogja lepni az az adat, hogy a külföldi egyházi lapok és szakfolyóiratok az angoloknál, németeknél oly nagy pártolásban részesülnek, mint nálunk a legelterjedtebb politikai napilapok. Nálunk egymás után szünek meg a belmissiói munkát élesztő olcsó vállalatok, külföldön pedig egymás után szaporodnak. Példa gyanánt most hamarjában, csak az Eichhorn kis vasárnapi ujságára hivatkozunk, a mely négy év óta jelen meg s ma már négyezer

előfizető olvassa. A mi hazai egyházi lapjainknak összevéve sincs ennyi előfizetőjük. Pedig még azt is meg kell jegyeznünk, hogy az a német lap a református egyház érdekeit támogatja. Nekünk ellenben három-négyszáz előfizetővel kellene kitűnően szerkesztett, változatos és színvonalon álló lapot adnunk a t. olvasók elé. A párhuzamba állítás és összehasonlítás kétségkívül tanulságos és időszerű.

A hol már a belmissiói munka ily meglepő arányokban folyik, ott nem diadalmaskodhatik a tagadás szelleme. Ez utóbbi kísért főleg az ő testamentomi kritika mezején, Tübingában, Marburgban s kivált Hallében. Halle különösen nevezetes gyűlhelye a modern theologus studenseknek azért, mert itt ad elő Kautzsch, a kinek a nagynevű berlini tudós, Diilmann tanszékét ajánlották fel, de ő nem fogadta el. Most ő a legnépszerűbb alak a hallei universitáson. De a mint a Kreuzzeitung jelezi, az őtestamentomi szaktudományoknak szintén híremelt művelője, gróf Baudissin marburgi professor sem kíván Berlinbe menni, és így a még mindig betöltetlen katedrát Baethgen greifsvaldi tanár és konsistoriumi tanácsos fogja elnyerni. A kritikusok torzsalkodása pedig folyik majd tovább, mint eddig, azzal a gyűlöletes heveskedéssel és azon az illetlen hangon, melyet már majdnem csakis az elfogultságban mértéket nem ismerő bibliai kritikusok használnak. Így például egyik ultraradikális egyházi lapban, az ellenkező nézetű és meggyőződésű lelkész, egyszerűen theologus tökfilkónak nevezi a másik. Az ilyen vitatkozási hang nem valami meggyőző, még kevésbé tárgyilagos és kár volna, ha közénk is átplántálnának. Másfelől kerülni kell a közügy és a szent dolgok érdekében fáradozó férfiak gyanúsítását, rágalmasát, hogy a mívelt körökből a köznép közé olyan izléstelen, illetlen és e mellett alaptalan nyilatkozatok ki ne kerüljenek, mint a minőt Fritsch berlini tanár és antropologus tett az érdemes kegyes Livingstoneról, mintha ugyanis ez az Afrikában működött buzgó s tiszteletes férfiú, életének utolsó éveiben a benszülött nőekkel tiltott viszonyban élt volna. E vádat nem kisebb emberek utasították vissza, mint Stanley és Blaikie, kik ilyesminek még a feltevését is erkölcsi lehetetlenségnek nyilvánították.

Még egy kis statisztikával hadd fűszerezzük meg a fentebbi sorokat. Szolgálatot teszünk ezzel a mi jó szomszédainknak, türelmes békebarátainknak, de buzdítást meríthetünk belőle mi is. A katolikusok száma Nagybritanniában jelenleg másfél millióval *kevesebb* mint volt ezelőtt ötven esztendővel. 1841-ben ugyanis volt Angliában egy millio, Irlandban hat millio katolikus. Angliában számuk megkétszereződött a tömeges bevándorlások következtében, ellenben Irlandban rohamosan meggyérültek. A német birodalomban pedig így állanak a dolgok: Evangélikus lelkész van 15.050 és római katolikus 15.200. Ezek a számok az kiáltják füleinkbe: Ébren legyetek, imádkozzatok és munkálkodjatok, míg nappal vagyon!

Gróf Kún Kocsárd.

(1802—1895.)

A ki tudja azt, hogy mit tesz hazánk nemzetiségi területein igaz magyar hazafinak lenni; a ki tudja különösen azt, hogy mily megbecsülhetlen államfentartó munkásságot, sőt erőfeszítést fejt ki hazánknak, mondhatni, legveszélyeztetettebb pontján, az erdélyi részekben az ott lévő magyarság: csak az képes felemelkedni a

közítélet és méltánylás ama magaslatáig; a honnan egy olyan férfi jelentőségét, érdemeit áttekinteni és megbecsülni lehet, a minő *gróf Kún Kocsárd* vala. Itt az Alföldön, a hol magyarságunk erejének érzete gyakran annyira elbizottakká tesz, hogy politikai túlzásainkkal fegyvereket szolgáltatunk e haza esküdt ellenségeinek; itt, a hol a hazafiság gyakran nem igényel egyebet, mint pusztá szót, a hol ezért a hazafiság mértékét sokszor és közönségesen a hang magassága szerint szokták megállapítani; itt nagyon kevés hajlamunk és képességünk mutatkozik azon szolgálatok érdemlett megbecsülésére, a melyet az erdélyrészi magyarság minden tagja egyénileg is teljesít a nemzet és nemzeti állam érdekében. Az erdélyi székelyek és magyarok egyenként is a legsúlyosabb, legfárasztóbb küzdelmet folytatják ott a nemzet és állam elkeseredett ellenségeivel nemcsak tisztán *politikai, hanem társadalmi* téren, sőt a magán élet körében is. És ez az önzetlen, lankadást nem ismerő, szakadatlan önvédelmi harcz tartja meg és biztosítja Magyarországnak, minden ellenséges törekvés daczára is, a bérczes kis hazát. Tisztelet tehát e küzdelem részeseinek! De különösen tisztelet, hála és elismerés illeti meg ezek között is azon kiváló férfiakat, a kik a küzdők előtt vezérkedve, a nemzeti erősödés, fajunk fenmaradása érdekében áldozták fel mindazt, a mit csak a sors keze, a leszármazás, az előkelőség szerencséje nekik nyújthatott, megpótolva, nagyra növelve mindezeket az áldozatra kész nemes és nagy lélek legkiválóbb erényeinek, a lemondásnak, önmérsékletnek, másokért való takarékoságnak egy hosszú életlen át elérhető legjobb eredményeivel. Gróf Kún Kocsárd közel egy századon keresztül élt azért, hogy nemzetének éljen. Őseitől örökölt s megtakarított összes vagyonát nemzetének, e nemzet ezer veszélylyel küzdő, de letörhetetlen ágának, az erdélyi magyarságnak s a székelységnek hagyta örökül, letéteményeséül az E. M. K. Egyesületet jelölve meg. — De az elhunyt nemes gróf nemcsak a legnagyobb hazafiak egyike, hanem hitfelekezetünknek is örökemlékü oszlopfő, fejedelmi alapítója vala: igazán magyar, kibén a magyar faj és a magyar vallás szeretete eszményi magasságban ölelkezik össze. Az erdélyi ev. ref. egyházkerület tiszteletbeli főgondnokát, a hunyadmegyei ev. ref. egyházmegye főgondnokát vesztette el benne, a szászvárosi ev. ref. Kún-tanoda pedig az ő alapítói nevét és dicsőségét fogja hirdetni azon az erősítésre szoruló hazai területen mindaddig, míg magyar és magyar ref. egyház él e hazában.

A 93 évet élt nagy férfi temetése méltó részvét mellett ment végbe folyó hó 14-ikén Szászvároson, mely alkalommal a háznál *Szilveszter* Domokos véggezte a gyászszertartást, a templomban *Bartók* György (mindketten szászvárosi lelkészek) mondott imát, a gyászbeszédet pedig *Szász* Domokos püspök tartotta, a ki Budapestről sietett Szászvárosra, hogy az egyházkerület nevében is tisztességet tegyen. Az elhunyt gróf hamvai tavasszal fognak Al-Gyógyon véglegesen öröknyugalomra helyeztetni! Kun Kocsárd gróf megérdemli minden magyar és minden református ember hálas emlékezetét!

B. L.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Rövid hírek.** *As új kormány* megalakulván, abban a vallás- és közoktatásügyi tárczát dr. *Wlassics* Gyula egyetemi tanár, előbb igazságügyi tisztviselő vállalta el. A miniszterium vezetésének átvétele alkalmával tartott beszédében többek között ezeket mondta:

„*a felekezetekkel és az egyházakkal való érintkezésben a legnagyobb kimélelet fogjuk tanusítani; soha olyat ne tegyünk, a mi bármely felekezet alkotmányos érzékenységét sérti; de ott, a hol szükséges, az állam tekintélyének teljes erejével fel fogunk lépni*“. Majd meglátjuk hogy valósítja meg e szándékot az új miniszter. Szerencsét kívánunk neki. — **Schneller István** a pozsonyi egyetemes ág. ev. theologia akadémiai igazgatóját a király a kolozsvári egyetemen a Felméri halála folytán üresen maradt neveléstudományi tanszékre ny. rendes tanárrá nevezte ki. Örülünk, hogy ismét egy prot. tudós férfival öregbedik a kolozsvári egyetemi tanári kar. Sok szerencsét hozzá! — **Lévay József** egykori ref. gymnásiumi tanárt, Borsodmegye ujonnan választott alispánját, a jeles költőt Ő felsége a közügyek és az irodalom terén szerzett érdemei elismeréséül a harmadosztályú Vaskorona-rend adományozásával tüntette ki. Élvezze sokáig e kitüntetés jutalmazó öntudatát! — **Hegedüs Sándor**, országgyűlési képviselő, a kolozsvári ev. ref. kollégium építési alapjára 1000 frtot adományozott. — **A székely-udvarhelyi** ref. kollégiumban a tanári fizetés legújabbban 1200 frtra emeltetett, a melylyel 200 frt lakpénz és három izben 100 frtos 5-öd éves korpótlék jár. E javadalommal hirdetnek most pályázatot ez intézetnél egy magyar-német és egy klasszika-filologiai tanszékre.

— **A tanítóképző intézeti tanárok országos egyesülete** nevében annak elnöksége f. évi jan. 2. kelettel meleghangú felhívást tesz közzé a tanügyi lapokban új tagok toborzása céljából. A felhívás első sorban a képzőintézeti tanárokhoz, kiknek a dolog természete szerint nem lehet kimaradni ezen országos egyesületből, majd a tanítóegyesületekhez s tanfelügyelőkhöz, végül általában a népoktatás minden barátjához intézi buzdító szavát. A egyesület egyik hangsúlyozott célja, a mai szervezetlen és zilált viszonyok között, minden erővel odahatni, hogy a tanítóképzés — a képző-intézeteket fentartó hatóságok szerzett jogainak tiszteletben tartásával — *egységes alapon* reformáltassék. Akár e nemes cél, akár az intézők tevékenységet tekintünk; az egyesület teljes figyelmünkre méltó. Reformált egyházunk ugyan hova-tovább távolabb juttatja magát a tanítóképzéstől; egyházkerületeink tanítóképző intézeteinket részben már feladták; a debreczeni, nagy-kőrösi és nagy-enyedi képezdek állanak még fenn. Így az érdeklődés nálunk az országos egyesület iránt széleskörű nem lehet. Képezdeink apadásában — sajnos — meg kell nyugodnunk; bár nem tudjuk, hogy felekezeti iskoláink felekezeti tanítóképzés nélkül miként, meddig tarthatók fenn. Tanügyi politikánk illeten iránya annyival feltünőbb, a mennyiben mind erősebben kezdjük hangoztatni, hogy középiskoláink sem felelhetnek meg céljaiknak felekezeti tanárképzés nélkül. Egyébként meglevő intézeteinket az új mozgalomtól nem féljük; tudtunkkal emberül megállják helyöket. Azt azonban nem óhajtjuk, hogy „nemzeti“ vagy „hazafias“ tekintetek czimén újabb áldozatra kényszeríttessünk. A debreczeni és kőrösi képezdei kartársakat kell e tekintetben arra kérnünk, hogy az országos egyesületben egyházunk érdekeinek hű képviselői, és — ha kell — buzgó védői legyenek; mert nem szabad felednünk, hogy az előkészítés stadiumában kívánságainkat könnyebben érvényesíthetjük, holott a kivitel idején az már szinte lehetetlen. A különben teljes pártolásra méltó egyesület évi tagsági díja 4 frt, melyért a tagok egyéb tagsági jogok mellett a „*Magyar Tanítóképző*“ című tartalmas havi folyóiratot kapják; iskola fentartóink figyelmébe készséggel ajánljuk.

— **Tanítóképesítés.** Dezső Lajos a sárospataki állami tanítóképző intézet érdemes igazgatója előbbi közleményünkkel szoros összefüggésben álló javaslatot tett a tanítóképző intézeti tanár-egyesület egyik közlelbi választmányi gyűlésén a *tanítóképzésről*, mely javaslatát most szabatosan formulázva, bővebb indoklás kíséretében a „Sárospataki Lapok“-ban is közzé teszi. Az érdekes javaslat 3 pontból áll. Az első szerint a tanítóképezdékkel összekötött képesítő vizsgák az eddigi alakjokban fentartandók s az itt nyert *képesítő bizonyítvány* a népiskolai tanítóság ideiglenes betöltésére jogosít. A második pont szerint az előbbi vizsgát már letett jelölteknek 2 évi tanítói gyakorlat után *államvizsgát* kell tenniök, egyfelől magyar nyelvismeretök másfelől tanítási gyakorlatuk és az önképzés útján való tovább haladásuk beigazolása céljából. A vizsgáló bizottság a megye székhelyén a tanfelügyelő elnöklete alatt tanárokból s tanítókból szervezendő. Az így nyert *oklevél* a tanítóságban való végleges megmaradásra s az országos tanítói nyugdíjintézetbe leendő felvételre jogosít. A harmadik pont szerint az egyetemek és a paedagogiai tanszékkel bíró akadémiák székhelyén felső népiskolai tanítóképesítési vizsgáló bizottságok szervezendők. A javaslat érdekességét és becsét több egyes, itt kihagyott mellékvonás és a részletes indoklás méginkább kidomborítja. Bár mennyire elismerjük is azonban jelességeit: a magunkévá azt még sem tehetjük. Azon cél ugyanis a miért véleményünk szerint az egész javaslat létesült, hogy t. i. a magyarországi tanító magyar nyelv-birása biztosíttassék, szerintünk más uton-módon is elérhető. Így szorosabban meghatározható e tekintetben a kívánalom úgy a képezdei tanfolyamok, mint a képesítő vizsgákra vonatkozólag; a felügyelet és ellenőrzés a helyi viszonyok nyomása alatt álló tanfelügyelőkről országos képzőintézeti felügyelőre átruházható; végső esetben pedig az érettségi vizsgák módjára a képesítő vizsgákhoz a miniszteri biztosok kiküldése elrendelhető. Efféle intézkedések bizonynyal rövidebb uton és egyszerűbb eszközökkel biztosíthatnák azon eredményt melyet a közölt javaslat is elérni céloz. Ily módon a végleges képesítés mégis megmaradna a fentartók kezében, te mellett az állam érdekei is biztosíttatnának; tanítóink pedig az újabb vizsgázás nyugétól mentek maradnának. A felső népiskolai tanítóképesítésről mi alig beszélhetünk, miután felső népiskoláink — sajnos — nincsenek. Elvileg azonban — főleg az egyszerűsítés szempontjából — ezen képesítővizsgákat is, megfelelő szabályzat mellett a tanítóképző intézetekben magtarthatóknak véljük.

— **Pruzsinszky Pál**, a kisujszállási főgymn. igazgatója, f. hó 12-én a budapesti tudományos egyetem bölcsészeti karától a történelmi tudományok tudorává avatott. Őszintén gratulálhatunk e jeles protestáns tanerő megérdemelt kitüntetéséhez!

— **Népingási kimutatások 1894-ről.** *Debreczeni* ev. ref. egyházunkban elveszületett törvényes fi 635, nő 731 = 1366; törvénytelen fi 96, nő 104 = 200; halvaszületett fi 66, nő 47 = 113; törvénytelen fi 11, nő 10 = 21; Összes fi 908, nő 792, együtt 1700. Meghalt fi 716, nő 691, együtt 1407. Egybekelt tiszta-pár 355, vegyespár 73, együtt 428 pár. Áttért hozzánk fi 16, nő 16 = 32. Kitért tőlünk fi 2, nő 6 = 8. Lélekszám az anyakönyv szerint fi 20.858, nő 21.458. együtt 42.316. — A törvénytelen szülöttek száma az összes szülöttek számának 12.8%-t teszi, a mi nem érinti debreczeni ev. ref. egyházunk erkölcsi reputációját oly kellemetlenül mint egyik laptársunk megjegyezni óhajtja, főként ha megondoljuk azt, hogy a törvénytelen szü-

löttek kontingensét kevés kivétellel vidékről beözönlött nőcselédek gyermekei képezik, bár tagadhatatlan, hogy ha egyháztársadalmi mozgalmainkat a cselédek vallásos-erkölcsi ügye is érdekelhetné abban a sok nagy hangu belmissiói munkálkodásban, ez a szám is apadhatna valamit! — *Derecskei* egyházunkban született fi 135, nő 133, összesen 268; ezek között törvényes fi 122, nő 123, törvénytelen fi 13, nő 10. Az összes létszám-ból 268 halvaszületett 19 és pedig törvényes fi 10, nő 6; törvénytelen fi 2, nő 1. Meghalt fi 131, nő 137; összesen 268. Szaporodás fi 4: fogyás nő 4. E szerint a népesség száma ugyanaz, a mi volt az 1893-ik év végén, t. i. 3467 fi és 3462 nő, összesen 6929. Házasságra lépett 78, ezek közül: tiszta prot. 75, vegyes 3. Iskolakötelesek 6—12 évig fi 430, nő 419; együtt 849. Iskolába járók: fi 410, nő 415; együtt 825. Iskolát korán hagyottak: fi 20, nő 4; együtt 24. Teljesen iskolázatlan egy se. Ismétlő iskolakötelesek: fi 206, nő 180; együtt 386; ismétlő-iskolába járók: fi 195, nő 165; együtt 360; ismétlő-iskolába nem járók: fi 11, nő 15; együtt 26. Konfirmáltak: fi 68, nő 61; együtt 129. Iskolai könyvtár-darabszám 950. Ez utóbbi egyház adatait közli: Bíró Antal ev. reform. lelkész.

— **Gyerekes vígasztalódás.** A M. Á. Erdélyi Sándor igazságügyminiszterről egyik számában azt írta vöndor (a római pápa bocsássa meg vétékét!), hogy „csendes kálvinista“ ember. Utóbb „illetékes helyről vett értesülése“ alapján kijelenti, hogy ez állítás tévedésen alapul s azt a *legnagyobb készséggel* igazítja helyre. Sőt abból a körülményből, hogy a miniszter neje protestáns létére a stubnyai fürdőn leányaival együtt eljárt a misére, azt következteti, hogy a miniszter olyan katolikus ember, kinek neje előbbi ténye által tanusítani akarja férje vallásának tiszteletben tartását. Igen helyes, tisztelt M. Á. ! Mi nem csudálkozunk s még csak érdemnek sem róvjuk fel, ha valaki a más, éppen házastársa vallását tiszteletben tartja. A katolikus vallású igazságügyi miniszter úrról viszont még a M. Á.-nak sem szabad az ellenkezőt feltételeznie. Szerencse az egészben csak az, hogy így aztán az új igazságügyi miniszter úr elég szerencsés egyelőre protestáns neje voltának ellenére is a stubnyai fürdő révén némi kedveltetésben részesülni a M. Á. részéről. De ha majd mint miniszter nem *katholikus*, de *igazságügyminiszternek* fogja magát tanusítani (a mi nem is lehet másként): mit mond akkor a M. Á. ?

— **Halálozások.** *Sípos Károly*, a milotai ev. ref. egyház buzgó lelkipásztorja, életének 73-ik, lelkészségének 49-ik évében f. hó 10-ik napján elhunyt. Haláláról az egyháztanács adott ki gyászjelentést. Életrajzi adatainak közlését, mihelyt azokhoz hozzá juthatunk, szives készséggel teljesíteni fogjuk, egyházunk története érdekében is kívánatosnak tartván azt, hogy lelkészeink életének és működésének emlékeztétét fentartsuk. Béke a fáradt munkás hamvaira! — *Domokos Kálmán* a debreczeni kir. gazdasági tanintézet igazgatója, egyházunk egyik jeles és buzgó tagja s főiskolánk egykori növendéke, teljes férfiúi munkaerejében, életének 50-ik évében egészen váratlanul elhunyt. Őszinte részvétellel osztozunk a tanárkar és család fájdalmában. Alig pár hónap múltán követi a fia az édes atyát a sirba, a ki hosszú életét egyházunk népiskolai tanügyének szolgálatában töltötte el. Vigasztalást a még élő agg édes anyának.

TARTALOM-JEGYZEK: Biblia ügyünk. Balogh Ferencz. — Tárca: Szűcs Istvánról — Tanügy: Bölcsészeti fakultás a német egyetemeken. B. L. — Irodalom. — Külföldi apróságok. — Gróf Kún Kocsárd. B. L. — Különfélék.

Felelős szerkesztő és laptulajdonos: Dr. BACZONI LAJOS.